

K SITUACI ŘEHOLÍ V ČESKOSLOVENSKU

Zvláštním kouzlem působí v každé krajině místa, kde jsou anebo byly kláštery. Přetrvává v nich humanistické poselství celých generací lidí, inspirovaných vírou v Boha, kteří se zřekli osobních nároků, aby se mohli plně věnovat modlitbě a službě druhým lidem. Katolická církev jim poskytla institucionální rámec ve formě řeholí. Muži a ženy, kteří se v dospělosti svobodně rozhodli pro vstup do řehole, složili slib chudoby, čistoty a poslušnosti, obyčejně na celý život. Od té chvíle se vzdávali veškerého osobního majetku ve prospěch řehole, zřekli se založení vlastní rodiny a uznávali dalekosáhlou autoritu řeholních a církevních představených. Takového rozhodnutí, ostatně ověřeného zkouškou delšího přípravného období, noviciátu, byli schopni převážně jen zralí a hodnotní lidé. Řehole, se svým specifickým zaměřením, umožňovaly takovým lidem co nejlépe využít svých schopností a životní energie ve službě bližním. Společenské zakotvení většiny řeholí bylo umocňováno existencí tzv. třetích řádů a různých dalších přechodných forem, jejichž příslušníci se podíleli na plnění řeholního poslání, přitom se však nezříkali svého světského života a povinností svého stavu. Tak řehole vytvářely trvalé kulturní hodnoty a zanechávaly stopu v krajině i v lidech, mezi kterými působily.

H i s t o r i c k é p o z a d í

Působení řeholí v dějinách našich národů začalo prakticky souběžně se vstupem křesťanství na tuto půdu. Nejstarší západní misie byly se vši pravděpodobností řeholního původu. Také sv. Metoděj se na svou velkomoravskou misi připravoval v klášteře na Olympu v Řecku a jeho bratr Konstantin vstoupil r. 868 do kláštera v Římě, kde přijal řeholní jméno Cyril a kde také zemřel.

Kláštery byly prvními školami, nemocnicemi a sociálními ústavy na našem území, stejně jako důležitým civilizačním faktorem v dosud neosídlených oblastech a průkopníkem nových metod hospodaření i techniky.

O vzdělanost v raném středověku se zasloužila zvláště řehole benediktýnů. Mimo jiné se v jejich klášterích opisováním uchovaly četné poklady antické kultury. Nejznámějšími benediktýnskými kláštery v Čechách byly svatý Jiří (ženský), Břevnov, Broumov, Rajhrad, Sázava a klášter Na Slovanech; na Slovensku Zobor v Nitře, Hronský Svätý Benedik a Skalka.

Velké knihovny budoval řád premonstrátů, založený r. 1120 svatým Norbertem z Xanten. Jeho tělo odpočívá v Praze na Strahově, v sousedství kdysi největší knihovny v Čechách - po staletí patřila tomuto řádu, dnes tvoří základ Památníku národního písemnictví.

Řád cisterciáků podporoval rozvoj zemědělství a řemesel a v celoevropském měřítku zprostředkoval rychlé zavádění nových metod a technik. K nejznámějším klášterům patřil Velehrad na Moravě a Spišský Štiavnik na Slovensku. Na Slovensku cisterciácké kláštery po staletí zároveň prováděly ověřování právních listin a proto jsou jejich archívy pokladnicemi historických pramenů.

Léčení nemocných se na Slovensku věnoval řád entonitů. V Bratislavě založil už v r. 1096 nemocnici, nejstarší ve střední Evropě. V Čechách začal plnit podobné poslání řád domácího původu: křížovníků s červenou hvězdou. Později prosluli zejména Milosrdní bratři, kteří měli nemocnice v Praze a jiných městech.

Zvláštní význam měly žebravé řády dominikánů a františkánů. Dominikáni pěstovali vědy a řečnictví, vyučovali na školách, přednášeli dokonce i na Karlově univerzitě. Františkáni se věnovali zvláště misijní a sociální práci mezi lidem. Svou dobou proslul jejich klášter s nemocnicí, založený blahoslavenou Anežkou v Praze.

Velmi přísné a čistě kontemplativní řehole kartuziánů odváděla poukazováním na vysoké duchovní hodnoty okolní obyvatelstvo od kmotařství. V Čechách měli kartuziáni kláštery v Praze a ve Valdicích, na Slovensku to byl např. Červený klášter.

Rozvoj moderního školství a vědy si není možno představit bez působení jezuitů. Už v XVI. a XVII. století zakládali gymnázia, na svou dobu vynikající úrovně. V Čechách

a na Moravě vyučovali na dvaceti školách a na univerzitách v Praze (Klementinum) a v Olomouci, na Slovensku v jedenácti místech a na univerzitách v Trnavě a v Košicích.

Vyučování se věnoval také řád piaristů. Školští bratři pečovali zvláště o školství nižších stupňů. Značného rozšíření dosáhla kongregace redemptoristů, kteří byli oblíbeni jako lidoví misionáři. O výchovu mládeže v průmyslových centrech se staral řád saleziánů, který mimo jiné vychoval i několik generací vynikajících sportovců.

V minulém století vznikla kongregace verbistů, kteří odcházeli jako misionáři do zemí, nazývaných dnes třetím světem, a vytvářeli tak náboženský a kulturní most mezi národy.

Ženské řehole, tradičně mnohem početnější než mužské (byly to povětšinou druhé řády hlavních řeholí, o některých jejich kláštorech jsme se již zmiňovali), působily zejména ve zdravotnictví a ve školství. Řádové sestry tvořily převážnou část zdravotnického personálu, vykonávaly i ty nejtěžší a nejnepříjemnější práce. Tím, že se zřekly rodinného života, mohly se plně oddat službě nemocným, výchově mládeže i dalším posláním. Jejich působení se vyznačovalo tichou, drobnou, nenápadnou vytrvalostí. Samy zůstaly anonymní, jejich celkové dílo však vytváří monument.

Za staletí řehole dokonale splynuly se společenským organismem našich národů. Těšily se důvěře, úctě a oblibě nejširších lidových vrstev, ze kterých ostatně pocházela valná většina jejich členů. Dodnes se nepodařilo nalézt uspokojivou náhradu ani za řadu čistě světských funkcí, které řehole ve společnosti plnily.

L i k v i d a c e

Na tomto historickém pozadí vstoupily u nás řehole do období po únoru 1948, kdy komunistická strana absolutně odvládla stát a začala přebudovávat celou společnost.

Odhlédneme-li od ateismu v komunistické ideologii, řehole ve svých komunitách v praxi uskutečňovaly hlavní ideje, hlášené komunisty: materiální rovnost a práci ve prospěch společnosti. Přesto začala komunistická strana hned po uchopení moci připravovat jejich likvidaci, protože představovaly ostrovy svobody v novém zřízení. Řeholníci se nedali získat ideologicky, jejich osobní nároky byly tak nízké, že je nebylo možné zlikvidovat ekonomicky a jejich spojení s lidem tak pevné, že je nedovolovalo izolovat společensky.

Údaje z konce čtyřicátých let mírně kolísají, zpravidla se však uvádí, že v té době působilo na našem území 61 řeholí (25 mužských, 36 ženských), klášterů bylo 393 (148 mužských, 245 ženských), řeholníků celkem 15 200 (3 000 mužů, 12 200 žen).

Řehole naháněly režimu strach. Přitom mu nezbývalo nic jiného, než zlikvidovat je násilně. V březnu až dubnu 1950 bylo deset vedoucích představitelů mužských řeholí odsouzeno v politickém monstrprocesu za "špionáž ve prospěch Vatikánu" k dlouholetým trestům vězení. Vzápětí, v noci z 13. na 14. dubna 1950 a v další etapě o dva týdny později obklíčily jednotky Lidových milicí a SNB mužské kláštery v celé republice. Řeholníci si směli vzít s sebou jen nejnnutnější věci a ještě v noci byli odvezeni do několika internačních táborů. Největší tábory byly zřízeny v klášterních budovách v Želivi, Broumově a v Podolinci. Mladší řeholníci byli zařazeni do trestních vojenských útvarů s prodlouženou dobou služby.

O likvidaci klášterů rozhodlo výhradně vedení KSČ; vláda, tím méně pak zákonodárné orgány, se touto otázkou nezabývala ani formálně. Jelikož usnesení stranických orgánů nemají charakter právní normy, byla likvidace klášterů čistě politickým aktem bez jakéhokoli právního podkladu.

Internační tábory nebyly zařazeny do soustavy věznic a nevztahovaly se na ně předpisy, upravující - ať již jakkoliv - výkon trestu. Postavení internovaných řeholníků bylo proto úplně bezprávné. Nesměli opustit tábor, denní režim byl přísně reglementovaný, bez jakékoli samosprávy. Při nedostatečné stravě museli řeholníci manuálně pracovat 8-10 hodin denně. Za práci nedostávali žádnou mzdu, nebyli dokonce ani nemocensky pojištěni. Za disciplinární, často vykonstruované přestupky jednotlivců používala správa táborů kolektivních trestů. Internace v táborech nebyla časově omezena, řeholníkům byla předkládána jako doživotní a pro některé z nich opravdu skončila až bezmála po dvou desetiletích. Tábory střežily ozbrojené oddíly nejprve Lidových milicí, později SNB. Životní podmínky řeholníků v internaci byly často horší než trestanců ve věz-

nicích a politickému vedení nebylo proti mysli, jestliže se jejich vlivem urychlí úmrtí řeholníků. Toto všechno jsou charakteristické znaky otroctví v jeho nejdrastičtější formě a současně trestného činu genocidy podle definice VS OSN z 11.12.1946, resp. podle ustanovení § 259 odst. 1 písm. a) platného československého trestního zákona.

Je třeba uvést, že v strážních oddílech se našli jednotlivci, kteří v rámci svých možností buď sami řeholníkům tajně pomáhali, nebo aspoň přivírali oči nad drobnou pomocí okolního obyvatelstva.

Ženské kláštery byly podobným způsobem zlikvidovány v červnu až v srpnu 1950. Důsledky byly tím bolestnější, že tisíce řádových sester byly naráz vytrženy z práce ve školství a ve zdravotnictví a že za ně dlouho nebylo možno získat alespoň částečně rovnocennou náhradu. Řeholnice z celé republiky (včetně Slovenska) byly převezeny do menších internačních táborů v Čechách a na Moravě. Pracovaly v okolních továrnách a na státních statcích.

V plném rozsahu trvala internace řeholí do roku 1955. V druhé polovině padesátých let byly internační tábory postupně rušeny. Ti řeholníci, kteří nebyli mezitím odsouzeni ve vykonstruovaných procesech a přemístěni do normálních věznic, byli postupně propouštěni do civilního života, i nadále však zůstávali pod policejním dohledem. Řeholnice byly umísťovány do charitních domů, rozsetých po celé republice. Směly v nich vést řeholní způsob života, byly však pod dozorem státních správců a musely vykonávat nařízenou práci.

Dobu věznění a internace řeholníků je možno odhadnout na základě údaje z roku 1968. Tehdy podalo 8 264 řeholníků a řeholnic ministerstvu kultury žádost o obnovení klášterů, v níž signatáři uvádějí, že úhrnem strávili ve vězení a v internaci 42 763 let.

P o p r o p u š t ě n í

V první polovině šedesátých let, po postupném návratu z internačních táborů, se řeholníci vžívali do poměrů, které se v republice zatím vyvinuly. Byla to doba, kdy vedení strany a státu prohlásilo Československo za socialistický stát.

Řeholníci zjišťovali, že i za změněných poměrů trvá jejich povolání pro řeholní život. Našlo se jen velmi málo těch, kteří se rozhodli řeholí opustit. Zjišťovali, že trvá i společenská potřeba jejich působení - proklamované vědecké uspořádání společnosti neodstranilo nemocné, opuštěné a chudé, kteří potřebovali jejich pomoc, tím spíše pak ve společnosti nebylo těch, kdo se na ně obraceli se svými duchovními potřebami. A zjišťovali, že i mezi mládeží je mnoho zájemců o řeholní život.

Bylo však nezbytné se v jistém smyslu přeorientovat, téměř všechny odvěké komponenty řeholního života bylo možno nadále uskutečňovat jen v pozměněných formách. Tradiční spoluzití početných řeholních komunit v klášterech nebylo možné. Řeholníci se museli na čas vzdát hromadného života, také řeholnice se jedině tímto způsobem mohly vyhnout doзору státního správce a dalším administrativním omezením v charitních domech. Žili tedy jako soukromníci, pevně si však uchovávali příslušnost ke své komunitě a způsobem svého života vzbuzovali v okolí nejprve pozornost, později sympatie a nakonec často i touhu po následování.

Tiché práci řeholí dodal dramatičtější dimenze rok 1968. Představení jednotlivých řeholí vytvořili Sekretariát řeholních společností a začali vyjednávat s ministerstvem kultury o odstranění protiprávních opatření, omezujících normální život řeholí. Sekretariát se vyhýbal rekriminacím, jeho požadavky směřovaly výlučně k obnovení podmínek pro legální existenci a působení řeholí. I řešení majetkových otázek nechával vědomě stranou. Ministerstvo pod novým vedením se kladně stavělo k žádostem řeholníků, podporovaným tiskem a veřejným míněním. Do srpna 1968 respektive do dubna 1969 však zásadní změny neprovedlo a poté se všechno vrátilo do starých kolejí. Odpovědní pracovníci, kteří dosud jednali s řeholními představenými a slibovali jim brzkou nápravu, buď sami ztratili svá postavení, nebo se naráz stalýarogantními a nakonec prohlásili Sekretariát řeholních společností za ilegální.

Přesto však rok 1968 znamenal pro řeholníky povzbuzení; zintenzivnily se jejich vzájemné kontakty, mnozí navštívili svá ústředí v Římě a někteří řeholní kněží se mohli vrátit do legální pastorace.

V následujícím tzv. normalizačním období řehole opět prokázaly svou odolnost: liknavý postup úřadů při obnově jejich statutu je dokonce ušetřil prvního náporu normalizace a usnadnil jim navázat na tradici tiché práce ze šedesátých let. Takový způsob řeholního života vyžaduje ovšem větší samostatnost a plnější duchovní život, větší věrnost řeholnímu povolání a hlubší pochopení jeho podstaty. Mnohé záleží na mladých lidech, nezatížených hrůzami padesátých let a přinášejících nové nadšení.

K větším či menším administrativním zásahům proti řeholím dochází po roce 1969 prakticky nepřetržitě, úřadům se však brzy přestaly jevit dosti účinné pro zamezení rozvoje a působení řeholí. Přicházejí proto opět na řadu čistě represivní orgány a různě odstupňované metody zastrahování: návštěvy v bytech, otevřené sledování, výsledky, domovní prohlídky, procesy a věznění pro údajné maření dozoru nad církvemi. Na počátku osmdesátých let tyto akce dvakrát nabyly masové podoby. Poprvé v roce 1981, kdy je trestního stíhání proti dominikánskému knězi užito jako záminky k drastickým razím ve dvou charitních domovech (jeden z nich obývalo devadesát sester-důchodkyň, jejichž průměrný věk byl sedmdesát let). Při nich bylo mimo jiné zabaveno velké množství zcela legálně pořízené náboženské literatury. Zatím největším pokusem o rozbití řehole byl celostátní zásah proti františkánům v březnu 1983: desítky osob byly obviněny a vzaty do vazby, stovky byly vyslýchány. Pevný postoj řeholníků a rozhořčení, které tato akce vyvolala v naší i mezinárodní veřejnosti, nakonec přiměly represivní orgány ke změně taktiky: všichni obvinění byli bez soudu propuštěni nebo odsouzeni k toliko podmíněným trestům. Moc se však svých záměrů nevzdala, jak ukazuje případ sedmi františkánů z Liberce, proti nimž bylo stejné obvinění vzneseno v listopadu 1984 (tři z nich byli vzati do vazby).

Nezákonnost

Je třeba konstatovat, že státní orgány při minulých ani současných perzekucích proti řeholím nikdy neuváděly specifický právní podklad pro různé zásahy a omezení a také se podobný podklad vlastně nikdy nepokusily vytvořit. Spoléhalo na výlučnost svého politického postavení a s řeholníky ani s nikým jiným se nepouštěly do právnických polemik. V některých případech se objevil odkaz na § 14 zákona č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem a vyvozovalo se z něho zrušení řeholí. Citované ustanovení uvádí, že se zrušují dosavadní předpisy, upravující právní postavení církví a náboženských společností. Vlastní ustanovení o náboženských společnostech - pod nimi se rozumějí i řehole - zákon neobsahuje. Samotné zrušení dosavadních, tedy všech předpisů o právním postavení řeholí, však ještě neznamená bezprávnost jejich existence a už vůbec ne zrušení řeholí.

Na právní postavení řeholí se vztahuje obecná zásada, že dovoleno je vše, co není zakázáno. Na obranu řeholí lze však užít i pozitivních právních ustanovení. Ústava zabezpečuje všem, tedy i řeholníkům, rovnost před zákonem, právo na vzdělání, svobodu shromažďovací, nedotknutelnost osoby a obydlí, svobodu vyznání, právo na osobní vlastnictví. Konkrétní ochranu poskytuje řeholníkům Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (vyhláška č. 120/1976 Sb.), především v čl. 18 - svoboda myšlení, svědomí a náboženství a svoboda projevovat své náboženství nebo víru společně s jinými. Zrušení předcházejících předpisů, upravujících právní postavení řeholí, nemá žádný vliv na platnost citovaných pozitivních předpisů.

Chybí systematický přehled předcházejících předpisů, zabývajících se řeholemi. Řehole byly natolik integrované do organismu obou našich národů, jejich působení tak přirozené, že ani ze strany státu, ani ze strany řeholí nebyla pocitována potřeba podrobně právně upravit jejich existenci. Kláštery, řeholní ústavy apod. v minulosti právně vznikaly vydáním zakládací listiny králem nebo nižším nositelem státní moci. Jejich poměry upravovalo za Rakouska nařízení ministerstva kultu z 13.6.1858, které však jen přebíralo starší normy z doby Konkordátu (1855) o způsobu zakládání nových řeholních společností, legalizaci již existujících klášterů a o majetkových dispozicích řeholí. Další zákon č. 50/1874 Říšského zákoníku o vnějších poměrech katolické církve má jen odkazující ustanovení o řeholích - jejich poměry měla upravit zvláštní zákonná úprava, ke které však za trvání Rakouska-Uherska již nedošlo.

V meziválečné ČSR se problematika řeholí jen okrajově dotýkala dohoda mezi vládou ČSR a Vatikánem *Modus vivendi* (1928), která požadovala, aby hranice řeholních provincií byly upraveny shodně se státními hranicemi, dále kongruový zákon, který ukládal

řeholním kněžím v pastorační závazek předkládat výkon o příjmech jako podmínku pro přiznání kongruového příplatku, a konečně poplatkový ekvivalent, který stanovil způsob zpoplatnění majetku řeholních společností.

To jsou předcházející předpisy, které zrušil § 14 zák. č. 218/1949 Sb., pokud v době jeho vydání ještě vůbec platily. Jejich ustanovení byla v nových společenských a hospodářských poměrech stejně obsoletní, proto jejich zrušení vlastně ani nemohlo ovlivnit právní postavení řeholí.

Po vydání zákona č. 218/1949 Sb. nevyšel žádný další předpis, který by blíže upravoval poměry řeholí. V samotném zákoně č. 218/1949 Sb. a v jeho prováděcích vyhláškách, vydávaných až do současnosti, jsou řehole zmiňovány jen okrajově. Z těchto zmínek je zřejmé, že ani sám stát je nepokládá za právně zrušené. Naproti tomu však nepovoluje mužským řeholím žádnou činnost ani veřejnou existenci, ženským pak toliko v naprostě omezené míře. Tento postoj k řeholím se stát ani nepokouší právně zdůvodnit, byť jakkoli deformovaně. Politické vedení otevřeně přiznává, že mužské řehole jako instituci pokládá za mocensky zlikvidované rokem 1950 a řeholníky jako jednotlivce chce pokládat za zlikvidované nejpozději tehdy, až zemřou poslední z těch, kdo do řehole vstoupili před dubnem 1950. Ženské řehole pokládá za doživající v tom smyslu, že jim dovolu-
je vést kolektivní řeholní život v charitních domech, v menších skupinkách případně i na jiných místech, ale znemožňuje jim přijímat nový dorost a počítá s jejich definitivní likvidací cestou vymírání. Oficiálně proklamované formulace této politiky zní následovně: "Celkově je proto možno konstatovat, že dosažený stupeň vývoje naší socialistické společnosti nedává předpoklady pro další rozvíjení řeholního života, který je vlastně otázkou postupného dožití dosavadní řeholní generace, protože ani mládež o tento způsob života už dnes nemá zájem" (Nová mysl, č. 1/1972, s. 120). Řehole jsou společenskou skupinou, které komunistická strana upírá právo na existenci výlučně s odvoláním se na politické, mocenské poměry. Tato politika je v rozporu dokonce i s tím, jak tuto otázku řeší ostatní socialistické státy včetně SSSR, kde všude řehole legálně existují a vyvíjejí činnost, byť v různě omezené míře.

Samozřejmě, politická argumentace tohoto druhu je absolutně nevývratná jen potud, pokud jí přeje celková politická situace. V roce 1968 jí načas přestala přát. Sekretariát řeholních společností se tehdy obrátil na Generální prokuraturu ČSR s dotazem ve věci řeholí. Generální prokuratura odpověděla Sekretariátu dopisem z 29.11.1968, č.j. III/2Cd 2060/68-14, v němž v souladu se skutečností sdělila: "Řády a kongregace, které existovaly před vydáním zákona 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností, nebyly zrušeny tímto ani jiným zákonem, existují právně dále a není překážky, aby v mezích platného právního řádu řádový život obnovily anebo v něm pokračovaly."

Řeholníci se odvolávali na citované stanovisko Generální prokuratury při své snaze o obnovení legální činnosti řeholí i později, po nástupu normalizace. V nových poměrech však bylo třeba uvedené stanovisko odvolat, k čemuž se nakonec propůjčilo ministerstvo kultury ČSR. V oběžníku biskupům a kapitulním vikářům č.j. 9628/1971-III z r. 1971 uvádí: "Generální prokuratura nepřísluší podávat závazný výklad platných právních předpisů, nýbrž dohlížet na jejich dodržování. Uvedený názor však byl vysloven mimo výkon všeobecného dozoru, takže podle právní praxe šlo jen o názor ryze konzultativní povahy, kterým nejsou vázány orgány a organizace, jimž byl adresován nebo jež se o něm dověděly, a tím spíše se jej nemohou účinně dovolávat ani občané nebo skupiny občanů."

Pro oběžník je charakteristické, že nepopírá věcnou správnost stanoviska Generální prokuratury z r. 1968 - to by bylo dost těžko možné - ale popírá použitelnost stanoviska v praxi. Ani toto tvrzení oběžníku však neobstojí. Podle zákona o prokuratuře je tato povinna - mimo jiné - vykonávat dozor nad dodržováním zákonů. Je jasné, že aby mohla tento dozor vykonávat, musí si zákony napřed správně vyložit. Navíc stanovisko Generální prokuratury z roku 1968 bylo aktem všeobecného dozoru, protože bylo vydáno v souvislosti s podnětem Sekretariátu řeholních společností, zda a za jakých podmínek mohou řehole obnovit svou činnost. Prokuratura byla povinna zaujmout k podnětu stanovisko a oznámit je autorovi podnětu.

Bylo by zbytečné podrobněji rozvádět právní argumentaci, protože státní moc dala dostatečně najevo, že otázku řeholí nepokládá za právní otázku.

Zřetěně

Při zásadně negativním politickém stanovisku k existenci řeholí uskutečňují v této sféře faktické operativní řízení národní ministerstva kultury, a to prostřednictvím svých sekretariátů pro věci církevní a krajských a okresních církevních tajemníků při národních výborech, kteří ovšem administrativně nepodléhají ministerstvu kultury, nýbrž nadřazeným národním výborům resp. ministerstvu vnitra. Značná část směrnic pro tyto tajemníky není proto publikována. Politické směrnice ostatně nemohou nahradit chybějící všeobecně závaznou právní úpravu. Výsledkem je naprostá právní nejistota řeholnic, jejichž působení je fakticky trpěno, ne však zákonně vymezeno, a všeobecně značné rozdíly v místní praxi, souvisící s větší nebo menší horlivostí nižších funkcionářů.

S o u č a s n o s t

Oficiální teze o postoji státu k řeholníkům zní tak, že pokud jednotlivé osoby nadále v soukromí dobrovolně dodržují dříve přijaté církevní závazky, souvisí s příslušností k jednotlivým řádům a kongregacím, je to možno považovat za jejich soukromou záležitost a fakticky trpěný stav (viz citovaný článek v *Nové myslí*).

Řeholníci nesmějí společně bydlet ani v soukromých domcích či bytech, a to i když mají civilní zaměstnání, oblékají se do civilních šatů a i když domky či byty jsou jejich vlastnictvím. Pokud tak přesto žijí, vystavují se nebezpečí, že se dříve nebo později nevyhnou policejnímu a administrativnímu šikanování, které často končí i trestním stíháním. Takto postupovaly úřady např. proti libereckým františkánům Bártovi a Trojanovi, kteří byli v roce 1982 za konání náboženských obřadů v soukromém domě a za údajné vyučování teologii odsouzeni pro trestný čin maření dozoru státu nad církvemi a náboženskými společnostmi (§ 178 tr.z.).

Řeholnice mohou v omezené míře vést společný řeholní život ve státem kontrolovaných charitních domech. Pokud se však pokusily žít ve větších nebo menších komunitách v rodinných domcích, které si některé z nich koupily, zdědily nebo rekonstruovaly, setkaly se s vážnými obtížemi; praxe je zde značně rozdílná a závislá na postoji místních funkcionářů. Na některých místech v republice se jim podařilo udržet se v těchto soukromých domcích, jinde zase národní výbory domky zabavily a řeholnice převezly do charitních domů (např. v r. 1971 v Trnavě). V těchto případech národní výbory prohlašovaly koupi za neplatnou, protože řeholnice prý i k ní potřebují státní souhlas, o který nepožádaly (jde o státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti, který se soukromým majetkoprávním aktem vůbec nespojuje). Zároveň daly najevo, že takovýto souhlas by řeholnice stejně neobdržely.

Řeholnice, kterým se podařilo udržet se v rodinných domcích, se v nich nemohou zúčastnit bohoslužeb, ani kdyby si tam zřídily kapli, protože žádný kněz by nedostal státní souhlas ke konání bohoslužeb v takovémto objektu.

Řeholnice, které byly v padesátých letech vyvezeny ze Slovenska do Čech, se doposud nesmějí přestěhovat zpět na Slovensko. Mohly by se vrátit jen za podmínky, že by vystoupily z řehole. Jako řeholnice, v řeholním oděvu, by se totiž mohly ubytovat jen v některém charitním domě: k tomu potřebují souhlas církevního sekretariátu nebo tajemníka, který je jim zásadně a vytrvale odpírán. Některé případy jsou značně drastické, ani velice starým či těžce nemocným řeholnicím nebylo dovoleno vrátit se před smrtí do země, kde se narodily a kde mají své blízké příbuzné.

Zdánlivým paradoxem politiky KSČ vůči řeholím je skutečnost, že problematika řeholí by v současnosti vlastně už neměla existovat. Vždyť podle původních představ a cílů této politiky by dnes v našem státě měla zbývat již jen hrstka izolovaných a rycle stárnoucích řeholníků a řeholnic. Tyto představy a cíle se nezměnily, problematika řeholí však zůstává a její naléhavost se naopak stále zvyšuje.

Řehole projevily obdivuhodnou schopnost odolávat snahám o jejich mocenskou likvidaci. V padesátých letech vydržely internaci, nucené práce a vůbec náhlé vytržení ze způsobu života, který se formoval po staletí. Po návratu z táborů, ale zvláště od konce šedesátých let se většina řeholí dokázala tvořivě přizpůsobit novým podmínkám své existence. Řeholníci se rozdělili do menších skupin, zapojili se do různých civilních zaměstnání, žijí v bytech či rodinných domcích jako jiní občané - a v těchto navenek nenápadných podmínkách pokračují v tradicích řeholního života. Toto přizpůsobení znamená jen zachování a rozvíjení vlastní existence navzdory všemu pronásledování, ale také hledání nových forem řeholní spirituality i nových možností uplatnění a působení

ve změněných společenských podmínkách.

Její vinou řeholí, že nemohou působit veřejně, že stálé represe připravují společnost o značnou část prospěchu, který by jí svobodné působení řeholí mohlo přinášet. Jejich trvalé pronásledování ze strany státu je nezákonné a navíc se ukazuje, že snad ještě více než řehole poškozuje celou společnost, i sám stát. Existence a rozvoj řeholí jsou jasným důkazem neúspěchu tohoto pronásledování, marnosti snah řehole mocensky zlikvidovat. Podle jejich odůvodnění proto, že nad nimi drží ochranou ruku Bůh, v sociologickém odůvodnění proto, že se neustále reprodukuje společenské podmínky jejich existence. Řehole budou trvat tak dlouho, dokud budou ve společnosti nemocní a slabí, děti a starci, dokud bude umění a věda a dokud bude třeba v samotě kontemplotovat základní lidské problémy. Do té doby - i kdyby se podařilo dosavadní formy násilně potlačit či zničit - se vždy znovu budou objevovat jedinci, kteří dají přednost životu v prostotě a v chudobě a budou vytvářet užší společenství bratří a sester, aby se mohli účinněji angažovat pro druhé.

Posledních 35 roků představuje heroické období v tisíciletých dějinách řádů na našem území. Toto období se uzavře teprve tehdy, až se znovu otevrou brány klášterů.